

presjeći mogućnost pristupa pomoćnih turskih snaga iz Bosne. Međutim, žestoka bura i hladnoće uzrokovale su žrtve i među mletačkim vojnicima. Autor zaključno postavlja pitanje dvojeći o tome bi li uopće bilo moguće realizirati uspješnu akciju oslobođenja Klisa da se postupalo uvriježenom taktikom ratovanja u klimatološki povoljnijem dijelu godine.

Na temelju sačuvanih podataka srednjovjekovne splitske notarske kancelarije, Tonija Andrić razmatra odnose Splićana i Klišana u 14. i 15. stoljeću. Razmatrajući društveno-ekonomski aspekt svakodnevnih kontakata u vrijeme kad osmanlijska pustošenja još nisu ugrožavala Split izravno – iako je krajem 15. stoljeća već bio prisutan posvemašnji osjećaj nesigurnosti i straha – autorica te relacije detektira kao dosta dinamične i kvalitetne, čime se potvrđuje ona prirodna upućenost grada na svoje najneposrednije zaleđe.

Zbornik donosi i dva povijesnoknjiževna rada. Prvi, autora Ivana Boškovića, razmatra imagološki potencijal kliških motiva prisutnih u povijesnoj memoriji nacionalne književnosti. Riječ je o motivima koji evociraju pad Klisa te junački lik Petra Kružića, koje autor kontekstualizira i na primjeru dvaju književnih dijela relativno novijeg datuma. Rad Ivane Odža razmatra poziciju žene u odabranim epskim pjesmama ratne tematike, detektirajući prisutnost, ulogu i značenje nekoliko ključnih, stereotipno učvršćenih ženskih mitologema unutar patrijarhalnoga kulturološkog diskursa.

Evidentno je, dakle, da Zbornik radova *Oslobođenje Klisa 1648. godine*, u izdanju Književnog kruga Split, predstavlja značajan tematski i metodološki iskorak. Zsigurno će produbiti poznavanje dalmatinskog ranonovovjekovlja, stoga ne treba dvojiti u vezi s time hoće li naći put do stručne i šire javnosti. Isto tako, treba istaknuti kako ovim naslovom Književni krug Split nastavlja tradiciju relevantne znanstvene i kulturne institucije, čija važnost nadilazi splitske i dalmatinske okvire.

Nikša Varezić

Što je novo u vojnokrajškoj historiografiji?

Vojna krajina u suvremenoj historiografiji (ur. Drago Roksandić i Vedran Muić), Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije, FF press, 2021, 438 str.

Zbornik radova *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji* rezultat je ciklusa javnih predavanja održanih sada već „davne“ 2012. Kao što svjedoči uvodnik jednog od urednika, Drage Roksandića, ovaj ciklus „proistekao je iz potrebe da se intergeneracijskim dijalogom studentica/studenata i profesionalnih istraživača vojnokrajške baštine evaluiraju stečene spoznaje, ali i daju novi impulsi pristupima ovoj neiscrpoj problematici“ (1). Već i sâm pogled na sadržaj zbornika – posebno ako ga usporedimo s poznatom „crnom knjigom“ koju je 1984. uredio Dragutin Pavličević¹ – otkriva tematske promjene u fokusu bavljenja

¹ Dragutin Pavličević (ur.), *Vojna krajina: povijesni pregled, historiografija, rasprave* (Zagreb: Liber, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, 1984).

vojnokrajiškim temama tijekom posljednjih desetljeća te daje naslutiti sadašnje i buduće trendove. Iako uspješno realizirani tematski zbornici, kao što je i ovaj, istraživaču pružaju veliko zadovoljstvo čitanja tematski povezanih, a istovremeno pristupima i problematikama različitih i često inovativnih tekstova, toliko je veći izazov sažeto predstaviti njihov sadržaj i važnost. Stoga se nadam da će moji kratki rezimeji tekstova – koji tek „zagrebu površinu“ prezentiranih studija – kao i naglasci njihove relevantnosti i inovativnosti, zaintrigirati čitatelja i biti dovoljno poticajni da i on u ruke uzme ovo historiografsko djelo.

U prvoj tematskoj cjelini, simbolički naslovljenoj *Povratak izvorima – k novim spoznajama* (13-58), čitatelj se upoznaje s potencijalno novim (ili starim, ali obrađenim na drugačiji način) izvorima. Prije svega, tekst Mirele Slukan Altić (15-29) prezentira potencijal kartografskih izvora i planova utvrda. Iako su zasebni planovi vojnokrajiških utvrda već sami po sebi zanimljiv izvor, promatranje niza planova nastalih u duljem periodu – što u slučaju hrvatskog povijesnog prostora nerijetko znači i pod drugim režimima – otkriva promjene u fortifikacijama, urbanizaciji i načinima ratovanja. Osim što u tekstu skreće pozornost na najvažnije kartografske izvore te tako daje poticaj daljnjim istraživanjima, autorica prezentira i slučaj Hrvatske Kostajnice kao primjer fortifikacijske cjeline čija se povijest i „obrisi“ s pomoću planova i drugih povijesnih izvora mogu pratiti od 14/15. stoljeća, preko perioda najveće osmanske ugroze u 16/17. stoljeću, pa sve do habsburških i francuskih planova te (ne)realiziranih (pre)gradnji tijekom 18/19. stoljeća. Posljednjih godina u fokusu istraživača našle su se i povijesti krajiških pukovnija o kojima piše Željko Holjevac (29-44). Preustrojem Vojne krajine sredinom 18. stoljeća dolazi do formiranja krajiških pukovnija koje će od tada postati sastavni dio habsburške vojske. Oko stotinu godina kasnije, 1845, prema zapovijedi Glavnog zapovjedništva u Zagrebu i naputku Dvorskog ratnog vijeća u Beču, zapovjedništvo svake krajiške pukovnije dobilo je zadatak sastaviti svoju povijest. Iako ova djela nisu pisali povjesničari, već uglavnom pukovnijski satnici (dakle, vojnici) – što se vidi i u sadržajima koji se uglavnom fokusiraju na opise ratnih pohoda – ove *povijesti* svejedno predstavljaju važan i vrijedan izvor. Zato ne treba začuditi da je posljednjih godina nekoliko njih objavljeno u hrvatskom prijevodu, a autor skreće pozornost i na ona djela koja su, iako tiskana, ostala neprevedena (na njemačkom) ili čak neobjavljena u arhivima, sugerirajući tako da im u budućnosti vrijedi posvetiti više pozornosti. Cjelinu zaključuje tekst Marine Bregovac Pisk (45-58) koji se bavi (re) prezentacijom bana Josipa Jelačića i njegovih *serežana* na likovnim prikazima ratnih zbivanja u Habsburškoj Monarhiji tijekom 1848/1849. Osim analiza simbolike prikaza (ilirski elementi, načini prikazivanja novog cara Franje Josipa itd.), autorica se posebno osvrće na prikaze tzv. serežanskih četa krajiških pukovnija koje su – zbog specifičnog izgleda i karakterističnih crvenih kabanica – bile popularan motiv likovnih umjetnika.

Cjelina *Od preglednih uvida ka kritičkim vrednovanjima* (59-91) donosi dva teksta koja hrvatsku historiografiju upoznaju s trendovima istraživanja Vojne krajine (odnosno Vojne granice) u susjednoj nam srpskoj historiografiji. Prvi od njih, Gorana Vasina i Nenada Ninkovića (61-73), pruža analizu historiografskih trendova i pregled najvažnijih vojnokrajiških studija objavljenih u Srbiji između 1991. i 2020. Autori konstatiraju kako je raspadom Jugoslavije vidljivo i smanjenje suradnji historiografija država koje dijele baštinu Vojne krajine, no posljednjih godina taj se trend, nasreću, mijenja te se realizira sve više međunarodnih projekata. Goran Vasin u zasebnom se tekstu (75-91) bavio i ulogom Srpske Vojvodine u revolucionarnim zbivanjima 1848/1849. Iako tematski i analizom fokusiran na šira politička i vojna zbivanja u Srpskoj Vojvodini, kao i na odnose između

Beča, Budimpešte, Zagreba i Vojvodine, rad se dotiče i povijesti pograničja jer je upravo graničarska vojska odigrala važnu ulogu u revolucionarnim i ratnim zbivanjima.

Spoznajni pomaci (93-259) „središnji“ su dio ovog tematskog zbornika i – kao što i sâm naslov daje naslutiti – donose pojedine doista važne spoznajne pomake u istraživanju Vojne krajine. Prije svega, članak mađarskog povjesničara Géze Pálffyja (95-123) vrijedan je doprinos razumijevanju rane, formativne, faze Hrvatsko-slavonske vojne krajine u 16. stoljeću. Iza autora već stoji pozamašan opus radova objavljenih o ovoj temi na mađarskom, engleskom i njemačkom jeziku pa je jako važno za hrvatsku historiografiju da se jedna studija – s posebnim fokusom na hrvatski povijesni prostor – pojavila i na našem jeziku.² U studiji je naglasak stavljen na širi kontekst formiranja ove pogranične obrambene zone jer prostor Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva nije bio izoliran, već se isti proces odvijao i na širem ugarskom pograničju od Erdelja do Drave. U drugom dijelu rada autor se pozabavio vojnim nacrtima i vojnom kartografijom 16. stoljeća, ističući – kao i uvodni tekst Mirele Slukan Altić – važnost ovih izvora za razumijevanje ratovanja na Krajini. Cjelina se nastavlja prilogom slovenskog povjesničara Andreja Hozjana (125-154) koji doista možemo nazvati *spoznajnim pomakom* u punom smislu. Naime, autor je u svojem tekstu prvi sustavno i analitički obradio habsburšku špijunsku i kontrašpijunsku mrežu tijekom prve polovine 16. stoljeća, rasvjetljujući tako – nakon studije o krajiškoj pošti³ – još jedan prethodno zanemaren aspekt krajiškog sustava. Osim što donosi rekonstrukciju složenih „karika“ špijunskih mreža – koje su, kao što izvori otkrivaju, uzdržavali praktički svi istaknuti pojedinci, od krajiških kapetana, preko magnatskih obitelji, pa sve do samih Habsburgovaca – autor se bavi i pojedinim zanimljivim epizodama svakodnevnog surovog života špijuna i izazovima s kojima su se susretali. Špijunske mreže nisu uključivale samo špijune *per se* već i mnoge druge pojedince kao što su terenski izviđači, ispitivači zarobljenika, stražari, vojvode vlaških populacija koji su bili u dosluhu s krajiškim vlastima itd. Trebamo na kraju istaknuti i kako je članak objavljen na slovenskom jeziku, no razumijevanje – uz povremeno konzultiranje rječnika – ne bi čitatelju, govorniku hrvatskog jezika, trebalo predstavljati veći problem. Nakon ovih dvaju tekstova o periodu rane faze Vojne krajine, opširna studija Ivana Jurišića (155-212) o Hildburghausenovim reformama Karlovačkoga generalata vodi nas 200 godina bliže sadašnjosti, u sredinu 18. stoljeća. U nizu reformi, koje su se provodile između 1737. i 1749, habsburške su vlasti u okviru šireg trenda centralizacije i uređivanja države nastojale krajiške „naoružane seljake“ pretvoriti u redovne vojnike prikladne za onovremena europska ratišta. Sličnih pokušaja bilo je i ranije, no Hildburghausenova reforma prva je koja je zaživjela – doduše, i ona uz niz prilagodbi, promjena, izazova i komplikacija, primarno financijskih, kojima se autor bavi u radu. Tijekom ovoga perioda „obrisi“ krajiškog sustava nepovratno su promijenjeni – 1744. ukinuto je Dvorsko ratno vijeće u Grazu, staleži Unutarne Austrije prestaju financirati Krajinu, a reformama su uspostavljene krajiške pukovnije kao jasno

² Punu bibliografiju radova Géze Pálffyja o hrvatskoj povijesti, pa tako i o vojnokrajiškim temama, vidi u: Géza Pálffy – Nikola Ostojčić – Filip Šimunjak, „Intervju s prof. Gézom Pálffyjem, uključujući bibliografiju radova o hrvatskoj povijesti“, *Pro tempore* 16 (2021): 532-541.

³ Andrej Hozjan, *Prve pošte i pošтари kontinentalne Hrvatske: postanak i djelatnost vojnokrajiškog poštanskog sustava na području između Kupe i Mure do 1606. godine* (Varaždin – Zagreb – Maribor: HAZU, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofska Fakulteta Univerze v Mariboru, 2017).

definirane vojne, ali i teritorijalne, jedinice novoga sustava. Na prostoru Karlovačkoga generalata oformljene su tako četiri pukovnije – Slunjska, Ogulinska, Otočačka i Lička – koje će bojišnicu, osim protiv Osmanlija, vidjeti i u nizu habsburških europskih sukoba. Iako je ova reforma postala temelj krajiškog sustava sve do razvojačenja Krajine, to ne znači da daljnjih – manjih i većih – reformi nije bilo i kasnije, što potvrđuje i rad Alexandra Buczynskog (213-224) o josefinskoj reformi iz 1787. Osnovni cilj reforme bio je poboljšati životni standard krajišnika razdvajanjem njihova vojnog i civilnog života, tj. pretvaranjem pukovnije u isključivo vojnu sferu života i uvođenjem kantona kao civilne. Treba istaknuti kako ovim reformama nikada nije dovedeno u pitanje da je primarna uloga krajišnika ona vojnika, a zatim seljaka. Vladar je tek – kao prosvijećeni apsolutist – bio svjestan njihove potrebe za zbrinjavanjem vlastite egzistencije te se reformama nastojalo gospodarski ojačati prosječnog krajišnika. Iako su reforma i kantonski sustav, za razliku od mnogih drugih josefinskih reformi, nadživjeli vladara gotovo deset godina, i oni su na kraju povučeni uz zaključak da nisu polučili željeni rezultat. Nakon „bloka“ koji čine četiri teksta o krajiškom sustavu (i njegovim sastavnicama), cjelina završava dvjema studijama koje u svoje središte stavljaju dvije povijesne ličnosti. U prvoj je od njih Drago Roksandić (225-243) analizirao dnevničke zapise Dragoje Jarnević – jedne od rijetkih istaknutih ženskih ličnosti ilirskog pokreta. Fokusirajući se na 1848, koju je Jarnević provela u svojem rodnom Karlovcu, autor analizira složene društvene odnose i osjećaj nesigurnosti koji su vladali u ovom gradu na „granici“ vojne i civilne Hrvatske tijekom turbulentne godine Mađarske revolucije i Jelačićeva pohoda na Ugarsku. Dnevnički zapisi svjedoče o oduševljenju likom i dijelom bana Jelačića, ograničenjima i ogorčenošću s kojima se susretala kao žena koja ne može pomoći domovini na bojištu, ali isto tako i o krajiškom nasilju i posljedičnim tenzijama u hrvatsko-srpskim odnosima u gradu. Cjelina završava tekstom Dalibora Vrgoča (245-259) u kojem se čitateljima prezentiraju lik i djelo prilično nepoznatog časnika *S. K. K.*, za kojeg autor zaključuje da je Stjepan pl. Šašić-Kirinski. Riječ je o pojedincu koji je na hrvatski preveo nekoliko austrijskih vojnih priručnika te tako – uz Bogoslava Šuleka – dao važan doprinos utemeljenju i razvoju hrvatskog vojnog nazivlja. Osim prevoditeljskog doprinosa, posebno su zanimljive i njegove javne rasprave o položaju pravoslavaca u Vojnoj krajini. Naime, u nizu polemičkih tekstova branio je stav da krajiški pravoslavci nisu Srbi, nego Hrvati te je i sebe smatrao pravoslavnim Hrvatom, žaleći pritom što krajišnici rimokatolici svoje sunarodnjake pejorativno nazivaju *Vlasima* i tako potiču podjele.

O *Novim pristupima*, ali i *novim problemima* saznajemo u posljednjoj tematskoj cjelini (261-299) koju otvara tekst skupine autora⁴ o inovativnom, intrigantnom i izazovnom heurističkom konceptu *fantomske granice* (263-285). Osnovna ideja iza ove – kako je autori, uspoređujući je s *fantomskom boli*, nazivaju – *heurističke metafore* jest da pojedine političke granice prošlih država i sustava tijekom dugog trajanja ostaju „vidljive“ još dugo nakon što su izgubile svoj (politički) granični karakter. To, dakako, ne znači da se ovim pristupom zagovara iredentističke ciljeve ili kakvu nostalgiju za prošlim sustavima, već nam *fantomske granice* (i regije) služe da bismo „shvatili kako se osobine neke regije etabliraju i reproduciraju te pod kojim okolnostima one preživljavaju određene povijesne epohe, odnosno zašto nestaju“ (267). Pritom se istraživači susreću

4 Hannes Grandits, Béatrice von Hirschhausen, Claudia Kraft, Dietmar Müller, Thomas Serrier (u suradnji s Karin Casanova).

s nizom izazova, kritika i potencijalnih determinističkih zamki, a ovim tekstom autori iznose svoje mišljenje kako se s njima nositi. Iako se tekst obrađivanim primjerima fokusira uglavnom na noviju povijest – tj. fantomske granice i regije nastale raspadom komunističkog bloka – iznesene ideje i koncepti svakako su poticajni i potencijalno primjenjivi i na vojnokrajški kontekst, kao i hrvatsku povijest općenito. Nastavljajući sličnu nit vodilju prezentiranja inovativnih pristupa, dolazimo do teksta Hrvoja Petrića (287-299) o vojnokrajškom prostoru i malom ledenom dobu. Autor – iza kojega već stoji pozamašan opus radova ekohistorijske tematike – u ovom se tekstu fokusirao na utjecaje malog ledenog doba na hrvatsko-slavonsko pograničje u periodu između 15. i 18. stoljeća. Najveći problem pri bavljenju temom predstavlja nedostatak izvora, no na temelju dostupnih podataka i komparacija sa širim europskim kontekstom ipak se mogu uočiti pojedine oscilacije i varijacije tijekom promatranog perioda – kako one geografske (ovisne o regiji i podneblju) tako i one vremenske (ovisne o oscilacijama hladnijih i toplijih perioda maloga ledenog doba).

Konačno, zbornik završava opširnom bibliografijom radova vojnokrajške tematike koju je uz prinose i pomoć raznih autora priredio i uredio Vedran Muić (303-412).⁵ Bibliografija broji impresivnih 2036 bibliografskih jedinica, od čega 556 (27%) objavljenih izvora te 1480 (73%) unosa znanstvene literature. Ne umanjujući vrijednost niti jednog drugog priloga, smatram da ne griješim kada kažem da je upravo ova bibliografija najveći dugoročni doprinos novoga zbornika i da će poslužiti kao vrijedan „alat“ za sve buduće istraživače – kako akademske djelatnike tako i studente povijesti te entuzijaste. Možemo se samo nadati da će urednik u budućnosti nastaviti raditi na unapređivanju popisa dodavanjem novoizdanih ili novolociranih djela te da će popis, s trendovima globalnog okretanja prema digitalizaciji, u jednom trenu postati i internetska, lako pretraživa, baza podataka.

Možemo zaključiti kako je *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji* uspješno realiziran projekt i vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji. Iako „crna knjiga“ ostaje relevantno i referentno historiografsko djelo koje pruža sažet uvodni pregled u mnoge aspekte Vojne krajine, novi zbornik prezentira nove historiografske trendove, a postignuti su i mnogi važni *spoznajni pomaci* te „načete“ teme mnogih budućih potencijalnih istraživanja. Ostaje nam vidjeti koje će promjene donijeti nove generacije povjesničara, no nadajmo se da nećemo trebati čekati mnogo godina za sljedeći važan skup vojnokrajške tematike⁶, kao i da će se sadašnji i budući trendovi nastaviti kretati u ovom smjeru međunarodne i međuhistoriografske suradnje.

Filip Šimunjak

⁵ Prinose nastanku bibliografije dali su: Ivana Beljak, Marina Bregovac-Pisk, Mladen Medved, Kristina Milković, Nenad Ninković, Hrvoje Petrić, Mirela Slukan Altić i Goran Vasin. Osim izravnih prinosa, Muić u uvodnoj studiji ističe još neke autore čije su prethodno objavljene bibliografije bile vrijedan doprinos nastanku ove vojnokrajške.

⁶ Interes za ovakve projekte svakako postoji. Naime, nakon skupa (2012) koji je prethodio novome zborniku održan je još jedan važan vojnokrajški skup (2014) te izdan istoimeni tematski zbornik (usp. Robert Skenderović – Stanko Andrić (ur.), *Franz Vaniček i vojnokrajška historiografija* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2017)).

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

55

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2023.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 55, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Marijan Premović (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*